

OILAVIY MUNOSABATLAR VA NIKOH TUSHUNCHASI

Abdullaeva Arofat

Farg'ona Davlat Universiteti psixologiya
kafedrası katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5617113>

ARTICLE INFO

Received: 15th October 2021

Accepted: 20th October 2021

Online: 25th October 2021

KEY WORDS

*oila , jamiyat , nikoh ,
negiz , madaniyat ,
marifat , axloq , odob*

ABSTRACT

maqolada oila nikoh kishilik jamiyati negizlari , nikoh tushunchasi mazmun mohiyati uning qadr qimmatini ochib berilgan . Bundan tashqari oilaning jamiyatdagi o'rniga alohida axamiyat berilishi keltirib o'tilgan .

Oila kishilik jamiyatining ijtimoiy poydevoridir. Shunga ko'ra, jismonan sog'lom, ma'nan barkamol, axloqan pok va yuksak madaniyatli yosh avlodni voyaga yetkazishda oilaning o'rnini beqiyos. O'zbekistonning taraqqiyot istiqboli oilaviy tarbiya muammolarini oqilona yechilishga ham bog'liq. Buning uchun shu borada zarur chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish, oilaviy tarbiyaga tahdid soluvchi muayyan kuchlarga qarshi kurashib, bo'lajak otionalarning ma'naviy, axloqiy, madaniy va tarbiyaviy bilimlarini oshirish bilan bog'liq masalalarni hal etish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Davlatimizda sog'lom oilani shakllantirish va oilada yuksak ma'naviy-axloqiy muhitni yaratish, yoshlarni oila qurishga tayyorlash, oilalar mustahkamligini va manfaatlarini ta'minlash, sog'lom farzand o'stirish,

tarbiyalash va voyaga yetkazish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Bunda, avvalambor, oilaning muqaddasligi hamda nikoh mas'uliyati bo'yicha kelajakda oila quradigan yigit va qizlarimiz tafakkurini, ongini o'zgartirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bosh qomusimizda oilani mustahkamlash, undagi munosabatlarni o'zaro muhabbat, ishonch va hurmat, hamjihatlik, bir-biriga yordam berish hamda barcha a'zolarining mas'ulligi hissi asosida oila qurish, biror-bir shaxsning oila masalalariga o'zboshimchalik bilan aralashishiga yo'l qo'yilmasligi hamda bu huquqlarning himoya qilinishini ta'minlash kabi asosiy tamoyillar o'z ifodasini topgan. Oila va nikoh munosabatlari, sog'lom onasog'lom bola masalasiga e'tibor, oila institutini har tomonlama qo'llab-quvvatlash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Konstitutsiyamizning 63-

moddasida «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega» deb belgilab qo'yilganligi oilaning qanchalik yuksak asos ekanini ko'rsatadi. Qolaversa, mamlakatimizda olib borilayotgan kuchli ijtimoiy himoya siyosati mohiyatida ham davlat va jamiyatning oilaga bo'lgan doimiy g'amxo'rliqi o'z ifodasini topgan. Nikoh – erkak va ayolning teng huquqli, erkin va ixtiyoriy ittifoqi bo'lib, u fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlarida tuziladi va oila tuzish maqsadiga hizmat qiladi. Nikoh oilaning vujudga kelishida birdan bir asos bo'lgani bois u faqat axloq normalari bilan emas, balki maxsus qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Oila nikohdan boshlanadi. Nikoh rasmiy, qonunlar asosida o'tkazilgandagina haqiqiy hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining birinchi moddasida nikoh fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organlarida tuzilishi lozimligi ko'rsatilgan. Nikohdan o'tivchilar FHDYOga ariza berganlaridan keyin bir oy o'tgach, shaxsan ularning ishtirokida amalga oshiriladi. Uzrli sabablarga ko'ra FHDYO bir oy sinov muddati o'tgunga qadar nikoh tuzishga ruxsat berishi mumkin.

Balog'atga yetmaganlarning nikohga kirishining oldini olish, ularning sog'ligini himoya qilish maqsadida hamda oilani qurish uchun ma'lum hayotiy tajriba, jismoniy va ma'naviy yetuklik talab qilinishini e'tiborga olgan holda, qonun nikoh yoshini erkaklar uchun o'n sakkiz yosh, ayollar uchun o'n etti yosh etib belgilangan. Uzrli sabablar bulgan, alohida hollarda nikoh yoshi erkak va ayollarga bir yoshga kamaytirilishi mumkin. Bu sabablarga, masalan: nikohga kiruvchi ayol homilador bo'lib qolishi, bir taraf og'ir kasal

bo'lgan yoki harakatdagi armiyaga ketayotgani va boshqa shunga o'xshash hollar kiradi. Bunda nikoh davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan joydagi tuman, shahar hokimi nikoh yoshini ko'pi bilan bir yilga kamaytirishi mumkin.

Nikoh, nikohga kiruvchilarning ixtiyoriyligi, erkin roziligi asosida tuziladi. Nikohni tuzish uchun bo'lajak er-xotin o'z roziligini erkin ifoda etish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Agar shaxs o'z xatti-harakatlari oqibatni tushunmaydigan holda (qattiq mastlik, ruhiy holatining vaqtincha buzilishi) yoki aldov oqibatda nikohdan o'tgan bo'lsa, bunday nikoh qonunda belgilangan tartibda haqiqiy emas deb topiladi.

Nikoh tuzishga majbur qilish qonun bilan taqiqlanadi. Ayolni o'z erkiga xilof ravishda erga tegishga majbur qilish O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 136-moddasiga ko'ra jazolanadi. Nikoh tuzish haqidagi arizani berishda shaxsni aniqlovchi hujjatlar: pasport, harbiy bilet, ofitser, praporshikning shahsiy guvohnomasi, nikohlanuvchilarning biri ilgari nikohda bo'lgan bo'lsa, nikohdan ajralganlikni tasdiqlovchi hujjat (guvohnoma yoki sud qarori), nikohni haqiqiy emas deb topilganligi to'g'risidagi sud qarori, er-xotindan birining o'limi to'g'risidagi guvohnoma ko'rsatilishi kerak. Bu oila tuzilishi va yaratilishining huquqiy jihatlari.

Axloq nuqtai nazaridan oilaning asosi bo'lmish nikoh – ezgu maqsadga yo'naltirilgan, zimmasiga zurriyot qoldirishdek yuksak mas'uliyat yuklangan sevgi, sevishtning ijtimoiylashgan ko'rinishi. Sevgi-muhabbat faqat erkinlikda namoyon

bo'lishini hisobga olinadigan bo'lsa, nikohni ma'lum ma'noda, an'analar, urf-odatlar va e'tiqodlarga moslashtirilgan sevgining yashash sharti deyish mumkin.¹ O'zbek oilasining dunyodagi boshqa oilalarga o'xshash tomoni ko'p, shu bilan birga O'ziga xos jihatlari bor. Xalqimizning: "Nikoh eng avvalo Arshi a'loda o'qiladi, keyin esa yerda" degan naqli behuda aytilmagan. Ota-bobolarimizning azaliy tushunchalari bo'yicha nikoh ilohiy ahd, oila muqaddasdir. Oila qurishdan asosiy maqsad farzand ko'rishdir.

Ma'lumki, oila munosabatlari taraqqiyotida er va xotinning o'zaro munosabatlari, bu munosabatlarning ijobiyligi, er-xotinning bir-birini tushunishi, bir-birlariga nisbatan hissiy intilishlari, o'zaro hurmati, farzandlar tarbiyasidagi teng huquqliligi va qator shu kabilar oila mustahkamligini ta'minlovchi muhim psixologik omillar hisoblanadi. Shuning uchun ham jahonning barcha rivojlangan mamlakatlarida oila muammolarini hal etish, tadqiq etish masalalariga oid ishlarda bevosita oiladagi shaxslararo munosabatlar tizimining asosiy bo'g'ini bo'lgan er-xotin va farzandlar munosabatlari xususiyatlarini, holatini o'rganishga alohida e'tibor beriladi.

Oila – tarixan tarkib topgan o'ziga xos va mos ijtimoiy guruh bo'lib, uning a'zolari bir-birlari bilan nikoh, qon-qarindoshlik, umumiy turmush va o'zaro huquqiy, axloqiy va boshqa munosabatlar bilan bog'langandir. Oila nikoh zaminida vujudga keladi. Nikoh esa erkak va ayol orasidagi munosabatlarning jamiyat tomonidan tan olingan, ma'qullangan ifodasi hisoblanadi.

"Oila uch jihatni: o'zining bevosita ko'rinishi bo'lmish nikohni; oilaviy mulk va anjomlar

hamda ular haqidagi g'amxo'rlikni; bolalar tarbiyasini o'z ichiga oladi".²

Nikoh tuzishga oid munosabatlar O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 12 apreldagi 171-sonli qarori bilan tasdiqlangan "Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish qoidalarini" to'g'risidagi yo'riqnoma, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 25 avgustdagi 365-son qarori bilan tasdiqlangan "Nikohlanuvchi shaxslarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish to'g'risida"gi nizom va boshqa qonun hujjatlarga muvofiq amalga oshiriladi. Nikohni rasmiylashtiruvchi yagona idora bu Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organlaridir, o'tmishda diniy rasm-rusumlarga binoan nikoh tuzilib kelingan, hozirgi kunda diniy rasm-rusumlarga binoan nikoh tuzilishi huquqiy ahamiyatga ega hisoblanmaydi. Nikoh tuzish ixtiyoriy amalga oshirilishi va nikohni tuzish uchun bo'lajak er-xotin o'z roziligini erkin ifoda etish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Oila kodeksining 16-moddasiga asosan nikoh tuzishga monelik qiladigan holatlar alohida belgilanib qo'yilgan. Unga muvofiq birinchi holatda tomonlardan loaqal bittasi ro'yxatga olingan boshqa nikohda turgan shaxs bo'lsa, ikkinchi holatda nasl-nasab shajarasi bo'yicha to'g'ri tutashgan qarindoshlar o'rtasida bo'lsa, uchinchi holatda tug'ishgan va o'gay aka-ukalar bilan opa-singillar o'rtasida, shuningdek farzandlikka oluvchilar bilan farzandlikka olinganlar o'rtasida, to'rtinchi holatda tomonlarning loaqal bittasi ruhiyat buzilishi (ruhiy kasalligi yoki aqli zaifligi) sababli sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxslar o'rtasida, beshinchi

holatda tomonlarning loqal bittasi nikoh qurish yoshidan kichik bo'lsagina nikoh tuzishga monelik qiluvchi holatlar mavjud hisoblanib, nikoh tuzish qonunan man etiladi.

Nikoh – erkak va ayolning teng huquqli, erkin va ixtiyoriy ittifoqi bo'lib, u fuqarolik

holati dalolatnomalarini yozish organlarida tuziladi va oila tuzish maqsadiga hizmat qiladi. Nikoh o'z mohiyatiga ko'ra ahloqiy hodisa. Unda ehtiroslar axloqqa bo'ysundiriladi.